

רמב"ם

הלכות עבדים

הלכה פרק א

א עבד עברי האמור בתורה זה ישראלי שמכרו אותו ב"ד על כרחו או המוכר עצמו לרצונו כיצד גנב ואין לו לשלם את הקרן ב"ד מוכרין אותו כמו שאמרנו בהלכות גניבה ואין לך איש בישראל שמוכרין אותו בית דין אלא הגנב בלבד ועל זה שמכרוהו ב"ד הוא אומר כי תקנה עבד עברי ועליו הוא אומר במשנה תורה כי ימכר לך אחיך העברי מוכר עצמו כיצד זה ישראל שהעני ביותר נתנה לו תורה רשות למכור את עצמו שנאמר כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך ואינו רשאי למכור את עצמו ולהצניע את דמיו או לקנות בהם סחורה או כלים או ליתנם לבעל חוב אא"כ צריך לאכלן בלבד ואין אדם רשאי למכור את עצמו עד שלא ישאר לו כלום ואפילו כסות לא תשאר לו ואח"כ ימכור את עצמו.

ב כבר ביארנו שאין האשה נמכרת בגניבתה וכן אינה מוכרת את עצמה ואינה קונה לא עבד עברי ולא עבד כנעני מפני החשד ואין הגר נקנה בעבד עברי שנאמר ושב אל משפחתו מי שיש לו משפחה.

ג עבד עברי שמכרוהו בית דין אין מוכרין אותו אלא לישראל או לגר צדק וכן המוכר עצמו אינו רשאי למכור עצמו לעכו"ם ואפילו לגר תושב ואם עבר ומכר עצמו אפילו לעכו"ם ואפילו לעבודת כוכבים עצמה ה"ז מכור שנאמר או לעקר משפחת גר לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה.

ד בא ואמר לך הריני מוכר עצמי לעכו"ם אין אתה זקוק לו עד שימכר אבל לאחר שנמכר לעכו"ם אע"פ שעבר ועשה שלא כהוגן מצוה לפדותו ולא יטמע בהם שנאמר אחרי נמכר גאולה תהיה לו.

ה אחד המוכר את עצמו או שמכרוהו ב"ד אינו נמכר בפרהסיא על אבן המקח ולא בסימטא כדרך שהעבדים נמכרין שנאמר לא ימכרו ממכרת עבד אינו נמכר אלא בצנעה ודרך כבוד.

ו כל עבד עברי אסור לעבוד בו בפרך ואיזו היא עבודת פרך זו עבודה שאין לה קצבה ועבודה שאינו צריך לה אלא תהיה מחשבתו להעבידו בלבד שלא יבטל מכאן אמרו חכמים שלא יאמר לו עזור תחת הגפנים עד שאבא שהרי לא נתן לו קצבה אלא יאמר לו עזור עד שעה פלונית או עד מקום פלוני וכן לא יאמר לו חפור מקום זה והוא אינו צריך לו ואפילו להחם לו כוס של חמין או להצן ואינו צריך לו אסור ועובר עליו בלא תעשה שנאמר לא תרדה בו בפרך הא אינו עושה לו אלא דבר קצוב שהוא צריך לו וכן העכו"ם שנמכר לו אם רדה בו בפרך הרי ישראל מצווין למנעו ואם הניחוהו עוברים בלא תעשה שנאמר לא ירדנו בפרך לעיניך ואין אנו נזקקין לכנוס לרשותו של עכו"ם ולבדוק אחריו שלא יעבידנו בפרך שנאמר לעיניך בזמן שאתה רואה.

ז כל עבד עברי אסור לישראל שקנהו להעבידו בדברים בוזים שהם מיוחדים לעשות העבדים כגון שיוליך אחריו כליו לבית המרחץ או יחלוץ לו מנעליו שנאמר לא תעבוד בו עבודת עבד אינו נוהג בו אלא כשכיר שנאמר כשכיר כתושב יהיה עמך ומותר לספר לו שערך ולכבס לו כסותו ולאפות לו עיסתו אבל לא יעשה אותו בלן לרבים או ספר לרבים או נחתום לרבים ואם חיתה אומנותו זאת קודם שימכר הרי זה יעשה אבל לא ילמדנו בתחלה מלאכה כלל אלא אומנות שהיה בה היא שעושה כשהיה עושה מקודם במה דברים אמורים בעבד עברי מפני שנפשו שפלה במכירה אבל ישראל שלא נמכר מותר להשתמש בו כעבד שהרי אינו עושה מלאכה זו אלא ברצונו ומדעת עצמו.

ח אנשים שאינם נוהגין כשורה מותר לרדותן בחזקה ולהשתעבד בהן מלך שגזר שכל מי שלא יתן המס הקצוב על כל איש ואיש ישתעבד לזה שנתן המס על ידו הרי זה מותר להשתמש בו יותר מדאי אבל לא כעבד ואם אינו נוהג כשורה מותר להשתמש בו כעבד.

ט כל עבד עברי או אמה העבריה חייב האדון להשוותן לו במאכל ובמשקה בכסות ובמדור שנאמר כי טוב לו עמך שלא תהא אתה אוכל פת נקי והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין וישן והוא שותה יין חדש אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי התבן אתה דר בכרך והוא דר בכפר או אתה דר בכפר והוא יושב בכרך שנאמר ויצא מעמך מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו וחייב לנהוג בו מנהג אחוה שנאמר ובאחיכם בני ישראל ואף על פי כן צריך העבד לנהוג בעצמו מנהג עבדות באותן העבודות שהוא עושה לו.

י אין אמה העבריה נוהגת ולא עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג בין עבד עברי שמוכר עצמו בין זה שמכרוהו בית דין וכבר ביארנו מתי בטלו היובלות.

הלכה פרק ב

א עבד עברי שמכרוהו ב"ד והמוכר עצמו נקנה בכסף ובשוה כסף ובשטר כיצד בשטר כותב לו על הנייר או על החרס הריני מכור לך הריני קנוי לך ונותן לו השטר.

רמב"ם

ב מכרוהו בית דין עובד שש שנים מיום מכירתו ובתחלת השנה השביעית שלו יצא בן חורין ואם פגעה בו שנת השמטה בכלל השש הרי זה עובד בה אבל אם פגעה בו שנת יובל אפילו נמכר שנה אחת לפני היובל הרי זה יצא לחירות שנאמר עד שנת היובל יעבוד עמך בשנת היובל הזאת וגו'.

ג המוכר עצמו יש לו למכור עצמו ליתר על שש הרי שמכר עצמו לעשר שנים או לעשרים שנה ופגע בו יובל אפילו אחר שנה הרי זה יוצא ביובל שנאמר עד שנת היובל יעבוד עמך.

ד אחד המוכר עצמו או שמכרוהו ב"ד וברח חייב להשלים שש ואם פגע בו יובל יוצא לחירות.

ה חלה בין שחלה שנה אחר שנה או שחלה חלאים מקוטעים אם הכל פחות מארבע שנים עולין למנין שש אבל אם חלה ארבע שנים חייב להשלים כל ימי החולי שנאמר כשכיר כתושב ואם פגע בו יובל יצא בד"א שמחשבין ימי החולי כשהיה חליו כבד שאינו יכול לעשות מלאכה אבל אם לא היה חליו כבד אלא יכול לעשות מעשה מחט אפילו חלה כל שש עולין לו.

ו המוכר עצמו לעכו"ם אם לא נפדה אינו יוצא אלא ביובל שנאמר ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו.

ז הנמכר לעכו"ם אם לא השיגה ידו לגאול קרוביו פודין אותו וקרוב קרוב קודם שנאמר או דודו או בן דודו יגאלנו וב"ד כופין את קרוביו לפדותו שלא יטמע בעכו"ם לא פדאוהו קרוביו או שאין ידם משגת מצוה על כל אדם מישראל לפדותו ובין שפדאוהו קרובים בין שפדאוהו שאר אדם יצא לחירות ויש לו ללוות ולגאול את עצמו מן העכו"ם וגואל לחצאין אבל הנמכר לישראל אין הקרובים פודין אותו ואין לזה וגואל ואינו גואל לחצאין אלא כיצד דינו אם השיגה ידו ליתן כפי השנים הנותרות נותן ויוצא ואם לאו לא יצא.

ח אחד המוכר עצמו בין לישראל בין לעכו"ם ואחד שמכרוהו ב"ד הרי זה מגרע מפדיונו ויוצא כיצד הרי שמכרוהו בששים דינרים ועבד ארבע שנים ומצאה ידו הרי זה נותן עשרים דינרים ויצא לחירות וכן אם מכר עצמו בארבעים דינרין לעשר שנים הרי זה מגרע ארבעה דינרין לכל שנה שעבד ונותן הנשאר כסף או שוה כסף ויוצא וכן הנמכר לעכו"ם מחשב הדמים לפי השנים הנשארות עד שנת היובל שנאמר וחשב עם קונוה משנת המכרו לו עד שנת היובל כיצד מכר עצמו במאה ונשאר ליובל משנת מכירה עשר שנים מחשב עשרה לכל שנה שעבד וגורע הדמים ומשיב השאר כסף לא תבואה ולא כלים שנאמר כסף ממכרו בכסף הוא נגאל מיד העכו"ם ואינו נגאל בשוה כסף.

ט כל עבד עברי או עבריה שיצא בגרעון כסף והבריא והוסיפו דמיו או נשחף ופחתו דמיו מחשבין לו להקל עליו כיצד הרי שנמכר במאה והרי הוא עתה שוה מאתים אינו מחשב עם אדונו אלא לפי מאה נמכר במאתים והרי הוא שוה מאה מחשב עמו על פי השנים הנותרות לפי מאה.

י הנמכר לעכו"ם הואיל ויש לגאול עצמו לחצאין כמו שביארנו פעמים יהיה להקל ופעמים להחמיר כיצד להקל קנה אותו במאתים ונשחף והרי הוא עתה שוה מאה ונתן לו חמשים חצי דמיו והבריא והרי הוא שוה מאתים נותן לו מאה שהן חצי דמיו הנשאר ויצא כיצד להחמיר קנה אותו במאתים ונתן לו חצי דמיו שהן מאה ונשחף והרי עתה שוה מאה נותן לו חמשים שהן חצי דמיו הנשאר ונמצא שנתן מאה וחמשים אע"פ שהוא עתה שוה מאה.

יא הרב שמחל לעבד על הכסף שנשאר לו לעבוד כנגדו אינו מחול לו עד שיכתוב לו שטר שחרור כיצד הרי שקנהו בששים ועבד שנה או שנתים ואמר לו שאר הדמים מחולין לך לך לדרך לא נפטר משעבודו עד שיכתוב לו שטר.

יב אדון שמת אם הניח בן זכר הרי העבד עובד הבן עד סוף השש או עד סוף השנים שמכר עצמו להן או עד שיפגע בו יובל או עד שיגרע פדיונו ויתן השאר אבל אם לא הניח בן זכר הרי זה יצא לחירות ואינו עובד לא את הבת ולא את האח ואין צריך לומר שאינו עובד שאר היורשין והנמכר לגר צדק או לעכו"ם אפילו הבן אינו עובד אלא כיון שמת האדון יצא לחירות נמצאת אומר שעבד עברי נקנה בכסף או בשטר וקונה את עצמו בחמשה דברים בשנים או ביובל או בגרעון כסף או בשטר שחרור או במיתת אדון בלא בן ובעכו"ם או בגר אפילו הניח בן מצוה לומר לו צא בשעת יציאתו אף על פי שלא אמר לו הרי הוא יוצא בחנם ואינו צריך שטר אפילו חלה והוציא רבו עליו הוצאות הרבה אינו חייב לו כלום שנאמר יצא לחפשי חנם.

הלכה פרק ג

רמב"ם

- א** כל עבד עברי הרי האדון חייב במזונות אשתו הנשואה לו ולא ארוסה ושומרת יבם והוא שתהיה מותרת לו אבל אם היתה מאיסורי לאוין אפילו שנייה אינו חייב במזונותיה שנאמר אשתו עמו אשה הראויה לעמוד עמו וכן חייב במזונות בניו ובנותיו במכרוהו ב"ד נאמר אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו וכי תעלה על דעתך שכיון שנקנה זה נשתעבדה אשתו אבל לא בא ללמד אלא שהאדון חייב במזונותיה ובמוכר עצמו נאמר ויצא מעמך הוא ובניו עמו ובנמכר לעכו"ם נאמר ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו אחד אשה ובנים שהיו לו בשעת מכירה או אשה ובנים שהיו לו אחר מכירתו והוא שיקחנה מדעת האדון אבל אם לקחה שלא מדעת רבו אינו חייב במזונותיה.
- ב** אע"פ שהאדון חייב במזונות אשתו ובניו אין לו במעשה ידיהם כלום אלא הרי מעשה האשה ומציאתה לבעלה וכל שזוכה הבעל באשתו זוכה זה אע"פ שהוא עבד עברי.
- ג** מי שמכרוהו בית דין יש לרבו ליתן לו שפחה כנענית בין האדון בין בנו של אדון אם מת אביו הרי זה נותן לו שפחה וכופהו על זה כדי שיוליד ממנה עבדים והרי היא מותרת לו כל ימי עבדותו שנאמר אם אדוניו יתן לו אשה וגו' והמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית כשאר כל ישראל.
- ד** אין עבד עברי מותר בשפחה כנענית עד שתהיה לו אשה ישראלית ובנים אבל אם אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית ודבר זה קבלה הוא אפי' היה הנמכר כהן ה"ז מותר בשפחה כנענית כל ימי עבדותו.
- ה** אם היו לו אשה ובנים אף על פי שמוסר לו רבו שפחה כנענית אינו יכול להפרישו מאשתו ובניו שנאמר אשתו עמו ואינו יכול ליתן לו שתי שפחות ולא ליתן שפחה אחת לשני עבדיו העברים כדרך שנותן לכנעניים שנאמר יתן לו אשה נרצע שמסר לו רבו שפחה כנענית והגיע יובל והיה רבו מסרב בו לצאת ואינו רוצה לצאת וחבל בו פטור שהרי נאסר בשפחה.
- ו** המוכר עצמו אינו נרצע אבל מכרוהו ב"ד ועבד שש ולא רצה לצאת הרי זה נרצע ועובד עד שנת היובל או עד שימות האדון.
- ז** אף על פי שהניח בן אין הנרצע עובד את הבן מפי השמועה למדו ועבדו לו ולא לבנו לעולם לעולמו של יובל נמצאת למד שהנרצע אינו קונה את עצמו אלא ביובל ובמיתת האדון.
- ח** עבד עברי כהן אינו נרצע מפני שנעשה בעל מום והרי הוא אומר ושב אל משפחתו לחזקה שהיה בה ואינו שוה לשררה שהיה בה.
- ט** כיצד רוצעין מביאו לב"ד של שלשה ואומר דבריו לפניהם ומגישו לסוף שש אל הדלת או אל המזוזה כשהן עומדין בבניין בין דלת ומזוזה של אדון בין של כל אדם ונוקב את אזנו הימנית בגופה של אוזן במרצע של מתכת עד שיגיע לדלת שנאמר ונתת באזנו ובדלת ולא נאמר מזוזה אלא שיהיה עומד בין אצל דלת בין אצל מזוזה ומה מזוזה כשהיא עומדת אף דלת כשהיא עומדת אבל הרציעה בדלת אע"פ שאין שם מזוזה האדון הוא שרוצע בעצמו שנאמר ורצע אדוניו לא בנו ולא שלוחו ולא שליח ב"ד ואין רוצעין שני עבדים כאחד שאין עושין מצות חבילות חבילות.
- י** ואם אמר יאמר העבד עד שיאמר וישנה העבד עד שיאמר כשהוא עבד אבל אם אמר אחר שש אינו נרצע עד שיאמר וישנה בסוף שש בתחלת פרוטה אחרונה כיצד כגון שנשאר מן היום שוה פרוטה מדמי מכירתו או יתר מעט אבל אם נשאר פחות משוה פרוטה הרי זה כאומר אחר שש.
- יא** היתה לעבד שפחה כנענית ולו ממנה בנים ולרבו אין אשה ובנים אינו נרצע שנאמר כי אהבך ואת ביתך לרבו אשה ובנים ולו אין אשה ובנים אינו נרצע שנאמר אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני הוא אוהב את רבו ורבו אינו אוהבו אינו נרצע שנאמר כי טוב לו עמך רבו אוהבו והוא אינו אוהב את רבו אינו נרצע שנאמר כי אהבך הוא חולה ורבו אינו חולה אינו נרצע שנאמר כי טוב לו עמך רבו חולה והוא אינו חולה או שהיו שניהם חולים אינו נרצע שנאמר כי טוב לו עמך עד שיהיו שניהם בטובה.
- יב** מה בין מוכר עצמו למכרוהו בית דין? מוכר עצמו אינו נרצע, ומכרוהו בית דין נרצע. מוכר עצמו אסור בשפחה כנענית, ומכרוהו בית דין רבו מוסר לו שפחה כנענית. מוכר עצמו נמכר לגוי, ומכרוהו בית דין אינו נמכר אלא אין בית דין מוכרין אותו אלא "לך". מוכר עצמו נמכר לשש – (לישראל, שנאמר: "כי ימכר לך אחיך") (דברים טו יב) ויתר על שש, מכרוהו בית דין אינו נמכר אלא לשש. מוכר עצמו אין מעניקין לו, מכרוהו בית דין מעניקין לו
- יג** מפי השמועה למדו שאין האשה נרצעת וכן יראה מענין הכתוב שהרי אומר בנרצע אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני ומהו שנאמר ואף לאמתך תעשה כן להעניק שכשם שמצות עשה להעניק עבד עברי כך מעניק אמה העבריה.

רמב"ם

יד כל המשלח עבדו ואמתו ריקם עובר בלא תעשה שנאמר לא תשלחנו ריקם והרי הכתוב נתקו לעשה שנאמר העניק תעניק לו אחד היוצא בסוף שש או שיצא ביובל או במיתת האדון וכן האמה העבריה שיצאת באחד מכל אלו או בסימנין הרי אלו מעניקין להם אבל היוצא בגרעון כסף אין מעניקין להם שנאמר וכי תשלחנו חפשי מעמך וזה לא שלחו חפשי אלא העבד נתן שאר הדמים שנשאר לו לעבוד בהן ואח"כ יצא העניק תעניק לו מצאנך מגרנך ומיקבך בענין צאן גורן ויקב דברים שיש בהם ברכה מחמת עצמן הוא שחייב להעניק לו מהם אבל הכספים והבגדים אינו חייב ליתן לו מהם וכמה נותן לו אין פחות משהו שלשים סלע בין ממין אחד בין ממינין הרבה כשלשים של קנס העבד שנאמר בו יתן לאדונו בין שנתברך הבית בגללו בין שלא נתברך שנאמר העניק תעניק לו מ"מ א"כ למה נאמר אשר ברכך הכל לפי הברכה תן לו.

טו אם ברח ופגע בו יובל כשהוא בורח ויצא לחירות אינו חייב להעניקו שנאמר וכי תשלחנו וגו' ענק עבד עברי לעצמו ואין בעל חוב גובה הימנו וענק אמה העבריה וכן מציאתה לאביה ואם מת אביה קודם שיבא לידו הרי הן של עצמה ואין לאחיה בהם כלום שאין אדם מוריש זכות שיש לו בבתו לבנו.

הלכה פרק ד

א אמה העבריה היא הקטנה שמכרה אביה ומשתביא שתי שערות אחר י"ב שנה ותיעשה נערה אינו יכול למכרה אף על פי שעדיין יש לו רשות בה ויש לו לקדשה לכל מי שירצה אף הקטנה שהיא איילונית בסימניה ואינה ראויה להבאת שתי שערות יש לאביה למכרה כל זמן שהיא קטנה אבל הטומטום והאנדרוגינוס אינו נמכר לא כעבד עברי ולא כדין האמה העבריה.

ב אין האב רשאי למכור את בתו אא"כ העני ולא נשאר לו כלום לא קרקע ולא מטלטלין ואפילו כסות שעליו ואעפ"כ כופין את האב לפדותה אחר שמכרה משום פגם משפחה ברח האב או שמת או שלא היה לו לפדותה הרי זו עובדת עד שתצא.

ג אמה העבריה נקנית בכסף או בשוה כסף ובשטר ואינה נקנית בפרוטה מפני שצריך לקנותה בדמים שראויין לגרעון כדי שתגרע פדיונה ותצא כיצד בשטר כותב על הנייר או על החרס בתי מכורה לך בתי קנויה לך ונותן ביד האדון ושטר אמה העבריה האב כותבו.

ד אמה העבריה עובדת שש שנים כעבד שמכרוהו ב"ד שנאמר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ויוצאת בתחלת שבע ואם פגע בה יובל בתוך שש יוצאה חנם כעבד מת האדון אע"פ שהניח בן יוצאה חנם כנרצע שנאמר ואף לאמתך תעשה כן וכן מגרעת מפדיונה ויוצאה ואם כתב לה שטר שחרור ומחל על השאר יוצאה חנם כעבד.

ה יתירה אמה העבריה שהיא יוצאה בסימנין כיצד כגון שהביאה סימנין ונעשית נערה יוצאה לחירות בלא כסף אפילו הביאה סימנין מאחר יום שלקחה הרי זו יוצאת לחירות שנאמר ויצאה חנם ריבה לה הכתוב יציאה אחרת בחנם יתר על העבד מפי השמועה למדו שהיא הבאת סימני נערות ותחזור לרשות אביה עד שתבגור ותצא מרשות אביה היתה הבת אילונית שאין לה ימי נערות אלא יוצאת מקטנותה לבגר כיון שבגרה תצא לחירות.

ו אין אמה העבריה יוצאה בראשי איברים שנאמר לא תצא כצאת העבדים וכן עבד עברי אם הפיל לו שינו או סימא לו עינו משלם לו כדין החובל בחבירו כמו שביארנו בהלכות חובל נמצאת למד שאמה העבריה נקנית בשני דברים בכסף או בשטר וקונה עצמה בששה דברים בשנים וביובל ובגרעון כסף ובשטר שחרור ובמיתת האדון ובסימנין.

ז יעד אותה האדון לעצמו או לבנו הרי היא כשאר ארוסות ואינה יוצאה באחד מכל אלו אלא במיתת הבעל או בגט ומצות יעוד קודמת למצות פדייה כיצד מצות יעוד אומר לה בפני שנים הרי את מקודשת לי הרי את מאורסת לי הרי את לי לאשה אפילו בסוף שש סמוך לשקיעת החמה ואינו צריך ליתן לה כלום שמעות הראשונות לקידושין ניתנו ונוהג בה מנהג אישות ואינו נוהג בה מנהג שפחות ואינו מיעד שתים כאחת שנאמר יעדה וכיצד מיעדה לבנו אם היה בנו גדול ונתן רשות לאביו ליעדה לו הרי האב אומר לה בפני שנים הרי את מקודשת לבני.

ח אין האדון מיעד אמה העבריה לא לו ולא לבנו אלא מדעתה אף על פי שכבר קיבל אביה מעותיה שהרי הוא אומר יעדה מדעתה ואם מת האדון אין בנו יוכל ליעדה לו שהרי יוצאה לחירות במיתת האדון.

ט היעוד כאירוסין ואינו כנישואין לפיכך אינו מתטמא לה ולא יירשנה ולא מיפר נדריה עד שתכנס לחופה ואם שלש אלה לא יעשה לה לא יעדה לו ולא יעדה לבנו ולא נפדית בגרעון כסף ויצאה חנם בהבאת סימנין כמו שביארנו.

רמב"ם

יתר על אותן הדרכים שקונה בהן עצמה כעבד עברי אין האדון יכול למכור אמה העבריה ולא ליתנה לאיש אחר בין רחוק בין קרוב ואם מכר או נתן לא עשה כלום שנאמר לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה וכן עבד עברי לא יכול למכרו לאחר ולא ליתנו ויראה לי שלא הוצרך הכתוב לאסור דבר זה [באמה] אלא מפני שיש לו ליעדה לבנו לכך נאמר לעם נכרי לא ימשול למכרה.

אין אמה העבריה נמכרת אלא למי שיש לה עליו או לבנו קידושין כדי שתהא ראויה ליעוד כיצד מוכר אדם את בתו לאביו שאע"פ שאין האדון יכול ליעדה לו ראויה היא לבנו שהרי האמה בת אחיו אבל אינו יכול למכור את בתו לבנו מפני שאינה ראויה לאדון שהרי היא אחותו ולא לבנו מפני שהיא אחות אביו.

יש לאדם למכור בתו לפסולין כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט שאף על פי שהן בלאו קידושין תופסין בהן.

המקדש את בתו כשהיא קטנה ונתארמלה או נתגרשה אינו יכול למוכרה שאין אדם יכול למכור את בתו לשפחות אחר אישות אבל מוכרה לשפחה אחר שפחות כיצד מכרה לשפחות תחלה ויעד אותה האדון ומת האדון או גרשה וחזרה לרשות האב כשהיא קטנה הרי האב מוכרה פעם שנייה אפילו לכהן וכן אם נפלה לפני יבם מן היעוד וחלץ לה אע"פ שהיא חלוצה פסולה מפני שהיא קטנה הרי נפסלה מן הכהונה ויש לו למכרה לכהן הואיל וקידושין תופסין בה כמו שנתבאר.

המוכר את בתו ויצאה בשנים או ביובל או בגרעון כסף ועדיין היא קטנה יש לו לחזור ולמוכרה פעם שנייה כמו שביארנו.

המוכר את בתו ואחר כך הלך וקדשה לאחר אם רצה האדון ליעד מיעד ואם לא ייעד האדון לא לו ולא לבנו כשתצא מרשות האדון יגמרו קידושיה ותיעשה אשת איש.

המוכר את בתו ופסק על האדון על מנת שלא ליעד אותה אם רצה האדון ליעד מיעד שהתנה על מה שכתוב בתורה שתנאו בטל.

הלכה פרק ה

א עבד כנעני נקנה בחמשה דברים וקונה את עצמו בשלשה נקנה בכסף או בשטר או בחזקה או בחליפין או במשיכה וקונה את עצמו בכסף או בשטר או בראשי איברים ועבד קטן הרי הוא כבהמה ונקנה במשיכה כמשיכת הבהמה וכבר ביארנו בתחלת ספר זה כל הדרכים שהעבדים נקנין בהן.

ב כיצד קונה את עצמו בכסף כגון שנתן אחד לרבו מעות ואמר לו על מנת שיצא עבדך בהם לחירות כיון שקיבל הרב את הכסף או שוה כסף יצא העבד לחירות ואין צריך דעת העבד שזכות היא לו וזכין לאדם שלא בפניו וכן אם נתן אחד לעבד מעות ואמר על מנת שתצא בהם לחירות אם רצה האדון לקבל המעות יצא העבד לחירות ואם לא רצה לא קנה העבד המעות שלא נתן לו אלא על מנת שיצא בהם לחירות ואחד הכסף או שוה כסף בין לקנותו בין להקנות עצמו לו.

ג כיצד בשטר כותב לו על הנייר או על החרס הרי את בן חורין או הרי את של עצמך או אין לי עסק בך וכן כל כיוצא בזה בענין זה שזה הוא גופו של גט שחרור ומוסר לו את השטר בפני שני עדים או שהיו העדים חתומים בו ומסרו לו בינו לבינו הרי זה יצא לחירות שהרי גיטו וידו באין כאחד אמר לו שלא בכתב הרי את בן חורין הרי את של עצמך אף על פי שהעידו עליו עדים בב"ד ואע"פ שקנו מידו עדיין לא נשתחרר שאין העבד יוצא לחירות אלא בכסף או בשטר או בראשי איברים והכותב לשפחתו הרי את מותרת לכל אדם לא אמר כלום.

ד כיצד בראשי איברים המכה את עבדו בכוונה וחסרו אחד מכ"ד ראשי איברים שאינן חוזרין יצא לחירות וצריך גט שחרור אם כן למה נאמר בתורה שן ועין לידון מהן מה שן ועין מומין שבגלוי ואינן חוזרין אף כל מומין שבגלוי ואינן חוזרין יצא העבד בו לחירות אבל המסרס עבדו בביצים או החותך לשונו אינו יוצא לחירות שאינן מומין שבגלוי וכן המפיל שן הקטן אינו יוצא לחירות שהרי סופו לחזור.

ה אין יוצא בראשי איברים אלא עבדים שמלו וטבלו שהרי ישנן במקצת מצות אבל העבד שהוא בגיותו אינו יוצא בראשי איברים אלו הן ראשי איברים שאינן חוזרין. אצבעות ידים ורגלים עשרים ראשי האזנים וראש החוטם וראש הגויה וראשי הדדין שבאשה אבל העינים והשיניים הרי הן מפורשין בתורה.

רמב"ם

היתה לו אצבע יתירה וחתכה אם נספרת על גב היד עבד יוצא בה לחירות היתה עינו סמויה וחטטה עבד יוצא בה לחירות שהרי חסרו אבר והוא הדין לאחד מראשי איברים שהוא בטל ואינו עושה בו מלאכה שאם חתכו הרי חסרו אבר ויצא לחירות.

י

הכהו על עינו וסמאה על אזנו וחרשה עבד יוצא בהן לחירות הכהו כנגד עינו ואינו רואה כנגד אזנו ואינו שומע אין עבד יוצא בהן לחירות.

ז

הכהו על עינו וחסרה מאורה על שנו ונדדה אם יכול להשתמש בהם אינו יוצא לחירות ואם לאו יצא לחירות.

ח

היתה עינו כהה וחסר מאורה או שנו נודדת והכהו והפיל השן הנודדת או סמא העין הכהה אם היה משתמש בהן כל שהוא יצא לחירות ואם לאו לא יצא לחירות.

ט

הכהו על ידו וצבתה ידו וסופה לחזור אינו יוצא לחירות תלש בזקנו ודלדל בו עצם מן הלחי יצא לחירות שהרי בטל מעשה השינים הקבועות באותו העצם.

י

הפיל את שינו או סימא את עינו בלא כוונה כגון שזרק אבן לבהמה ונפלה בעבד והפילה את שינו וחתכה אצבעו לא יצא לחירות שנאמר אם שן עבדו או שן אמתו יפיל עד שיתכוין.

יא

הושיט ידו למעי שפחתו וסמא עין העובר שבמעיה לא יצא לחירות שהרי לא ידע דבר שיתכוין לו.

יב

הרי שהיה רבו רופא ואמר לו כחול לי עיני וסמאה חתור לי שיני והפילה שחק באדון ויצא לחירות שאף על פי שלא נתכוין להזיק הרי נתכוון לנגוע באיברי העבד ונסתכן בהן ואין צריך לומר אם היתה עין העבד כואבת והיה רבו אומן ועקרה לו שהרי יצא לחירות.

יג

המפיל שן עבדו וסימא את עינו הרי יצא לחירות בשינו ונותן לו דמי עינו וכן כל כיוצא בזה.

יד

מי שחציו עבד וחציו בן חורין ועבד של שני שותפין אינו יוצא בראשי איברים לפי שאינו מיוחד לרבו שחבל בו.

טו

עבדי צאן ברזל יוצאין בראשי איברים אם חסרן הבעל אבל לא האשה ועבדי מלוג אינן יוצאין בראשי איברים לא אם הפיל הבעל שהרי אין לו בהם אלא פירות ולא אם הפילה אותן האשה מפני שאינן מיוחדין לה.

טז

יציאת העבד בראשי איברים נוהג בכל מקום ובכל זמן ואין דנין בו אלא בב"ד סמוכין מפני שהוא קנס לפיכך העבד שאמר לרבו הפלת את שיני וסמית את עיני והאדון אומר לו עשיתי זה פטור שאם יודה מעצמו אינו חייב להוציאו לחירות בלא עדים שהמודה בקנס פטור כמו שביארנו בהלכות גניבה שכל מודה בקנס פטור מלשלמו.

יז

הלכה פרק ו

הכותב גט שחרור לעבדו וזיכה לו בו ע"י אחר ואמר זכה בגט זה לפלוני עבדי יצא לחירות אע"פ שלא הגיע גט לידו שזכין לאדם שלא בפניו אבל אם אמר תנו גט זה לעבדי אינו יכול לחזור בו ולא יצא העבד לחירות עד שיגיע הגט לידו לפיכך האומר תנו גט זה לעבדי ומת לא יתנו לאחר מיתה.

א

הכותב בשטר עשיתי פלוני עבדי בן חורין או נעשה פלוני עבדי בן חורין או הרי הוא בן חורין ה"ז יצא לחירות כתב בשטר אעשנו בן חורין לא יצא לחירות.

ב

האומר עשיתי פלוני עבדי בן חורין והוא אומר לא עשאני חוששין שמא זיכה לו על ידי אחר אמר כתבתי גט שחרור ונתתי לו והוא אמר לא כתב ולא נתן הודאת בעל דין כמאה עדים והרי זה עבד עד שישחררנו בפנינו.

ג

מי שצוה בשעת מיתתו פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה יורשי הרי זו שפחה כשהיתה ואסור ליורשים להשתעבד בה מפני שמצוה לקיים דברי המת וכן אם אמר עשו לה קורת רוח כופין אם היורשין ואין משתעבדין בה אלא במלאכה שהיא רוצה בה צוה ואמר שחררוה כופין את היורשין לשחרר אותה.

ד

רמב"ם

ה בששה דברים שוין שחרורי עבדים לגיטי נשים ובשאר דברים הרי הן כשאר כל השטרות ואלו הן הששה: פסולים בערכאות של עכו"ם וכשרין בעד עכו"ם וצריכין כתיבה לשם המשחרר עצמו ואין נכתבין במחובר ואין חותמין עדיהם אלא זה בפני זה אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים שוין למוליק ולמביא כיצד כל השטרות העולים בערכאות של עכו"ם כשרים בכל התנאים שאנו מבארים בהלכות הלואה חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים.

ו כל שטר שיש עליו אפילו עד אחד כותי פסול חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים שהן כשרין בעד אחד ישראל ועד אחד כותי והוא שיהיה כותי חבר ובזמן הזה שהכותים כעכו"ם לכל דבריהם אנו למדין מהן לצדוקין שהצדוקין בזמן הזה כמו כותי באותו הזמן קודם שגזרו עליהם שיהיו כעכו"ם לכל דבריהם בגט אשה הוא אומר וכתב לה לשמה ובגט שחרור הוא אומר או חופשה לא נתן לה עד שיכתוב לשמה בגט אשה הוא אומר וכתב ונתן מי שאינו מחוסר אלא נתינה יצא הכותב במחובר ואח"כ קצץ שהרי מחוסר קציצה ונתינה ובגט שחרור הוא אומר (ונתן לה) לא יהיה מחוסר אלא נתינה אחד גיטי נשים ושחרורי עבדים אינן חותמין עדיהם אלא זה בפני זה וכבר ביארנו טעם הדבר בהלכות גירושין.

ז וכיצד שוין במוליק ומביא שהמביא גט שחרור בא"י א"צ לומר בפני נכתב ובפני נחתם ובח"ל אם אין עדים מצויין לקיימו ואמר השליח בפני נכתב ובפני נחתם זהו קיומו ואם בא האדון וערער אחר כך אין משגיחין בו כמו שביארנו בגיטי נשים כשם שהאשה עצמה מביאה גיטה ואינה צריכה לקיימו הואיל והגט יוצא מתחת ידה כך העבד ששטר שחרור יוצא מתחת ידו אינו צריך לקיימו וכשם שהאשה אומרת בפני נכתב ובפני נחתם אם התנה עליה כמו שביארנו במקומו כך העבד שהביא גט ואמר בפני נכתב ובפני נחתם נאמן על אותו הדרך ואין צריך קיום.

ח כל הכשר להביא גט האשה כשר להביא גט העבד והעבד מקבל גט לחבירו מיד רבו של חבירו אבל לא מיד רבו של מקבל הכותב שטר אירוסין לשפחתו אף על פי שאמר לה צאי בו לחירות והתקדשי בו אין בלשון הזה לשון שחרור ואינה מקודשת ולא משוחררת.

הלכה פרק ז

א גט שחרור צריך שיהיה עניינו דבר הכורת בינו לבין אדונו ולא ישאר לאדון בו זכות לפיכך הכותב לעבדו עצמך וכל נכסי קנויין לך חוץ ממקום פלוני או חוץ מטלית פלונית אין זה כורת והגט בטל ומתוך שאינו גט אין העבד משוחרר ולא קנה מן הנכסים כלום וכן כל כיוצא בזה.

ב עבד שהביא גט וכתוב בו עצמך ונכסי קנויין לך עצמו קנה והרי הוא בן חורין אבל הנכסים לא קנה עד שיתקיים הגט בחותמיו כשאר השטרות וכן אם היה כתוב בו כל נכסי קנויין לך קנה עצמו ולא קנה הנכסים עד שיתקיים הגט בחותמיו שחולקים הדבור ואומרים עצמו קנה מפני שהוא נאמן להביא גט שחרורו ואינו צריך לקיימו אבל הנכסים שאין אדם קונה אותם אלא בראיה ברורה לא יקנה אותם עד שיתקיים השטר.

ג המשחרר שני עבדים בשטר אחד לא קנו עצמן אלא כותבין שטר לכל אחד ואחד לפיכך הכותב כל נכסיו לשני עבדיו בשטר אחד אף עצמן לא קנו ואם כתב בשני שטרות קנו ומשחררין זה את זה במה דברים אמורים בשכתב בכל שטר משניהם כל נכסי נתונים לפלוני ופלוני עבדי אבל אם כתב חצי נכסי לפלוני עבדי וחצי נכסי לפלוני עבדי אף בשני שטרות לא קנו כלום שהעבד מכלל נכסים והרי שייר בו חציו ואין זה שחרור וכיון שלא נשתחרר לא קנה מן הנכסים כלום.

ד המשחרר חצי עבדו בשטר לא קנה העבד חציו והרי הוא עבד כשהיה אבל אם שחרר חציו בכסף כגון שלקח חצי דמיו על מנת לשחרר חציו קנה ונמצא חציו עבד וחציו בן חורין בד"א בששחרר חציו בשטר והניח חציו אבל אם שחרר חציו ומכר חציו או ששחרר חציו ונתן חציו במתנה הואיל ויצא העבד כולו מרשותו קנה העבד חציו והרי זה חציו עבד וחציו בן חורין וכן עבד של שני שותפין ושחרר אחד מהן חלקו בין בכסף בין בשטר קנה העבד חציו והרי הוא חציו עבד וחציו בן חורין.

ה הכותב לשפחתו מעוברת הרי את בת חורין וולדך עבד דבריו קיימין הרי את שפחה וולדך בן חורין לא אמר ולא כלום שזה כמי שמשחרר חציה.

ו שפחה חרופה אם רצה לשחרר חציה הנשאר ותיעשה אשת איש גמורה ה"ז משחרר בין בכסף בין בשטר שאף הכסף גומר שחרורה.

רמב"ם

ז מי שחציו עבד וחציו בן חורין הואיל ואינו מותר לא בשפחה ולא בבת חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר עליו בחצי דמיו במה דברים אמורים בעבד מפני שהאיש מצווה על פריה ורביה אבל השפחה תשאר כמות שהיא ועובדת את רבה יום אחד ואת עצמה יום אחד ואם נהגו בה החוטאים מנהג הפקר כופין את רבה לשחרר וכותב עליה שטר בחצי דמיה.

ח מי שחציו עבד וחציו בן חורין שעמד רבו והקנה חציו לבנו הקטן כדי שלא יכופו אותו בית דין לשחררו מעמידין ב"ד לקטן אפוטרופוס וכותב לו האפוטרופוס גט שחרור וכותב לו שטר חוב בחצי דמיו ואם נצטרך הקטן בעבד ויש לו געגועין עליו מפליגין אותו ממנו במעות שדעתו של קטן קרוב אצל מעות.

ט שכיב מרע שכתב כל נכסיו לעבדו ועמד חוזר בנכסים ואינו חוזר בעבד שהרי יצא עליו שם בן חורין.

הלכה פרק ח

א המוכר את עבדו לעכו"ם יצא בן חורין וכופין את רבו לחזור ולקנותו מן העכו"ם עד עשרה בדמיו וכותב לו גט שחרור ויוצא ואם לא רצה העכו"ם למכרו אפילו בעשרה בדמיו אין מחייבין אותו יתר וקנס זה אין גובין אותו ודנין אותו אלא בבית דין מומחין ואם מת המוכר אין קונסין את היורש להחזיר את העבד לשחרור.

ב לוח על עבדו מן העכו"ם אם קבע לו זמן ואמר לו אם הגיע זמן פלוני ולא אשלם לך תקנה גוף עבד זה ה"ז יצא לחירות מיד ואם אמר לו תקנה מעשה ידי לא יצא לחירות גבאו עכו"ם בחובו או שבאו על האדון מצירים ובקשו להרגו ופדה עצמו מידן בעבדו לא יצא לחירות מפני שנלקח ממנו שלא ברצונו.

ג מכר עבדו לאחד מעבדי המלך או מגדוליו אע"פ שהוא מתיירא מהם יצא העבד לחירות מפני שהיה יכול לפייסו בממון אחר.

ד מכרו לעכו"ם לשלשים יום מכרו חוץ ממלאכתו חוץ מן המצות חוץ משבתות וימים טובים ה"ז ספק אם נשתחרר או לא נשתחרר לפיכך אם תפס העבד כדי דמיו לרבו כדי שיצא בהן לחירות מיד עכו"ם אין מוציאין מידו.

ה אחד מוכר עבדו לעכו"ם עובד ע"ז או שמכרו לגר תושב אפילו לכותי הרי זה יצא לחירות מכרו לישראל מומר הרי זה ספק לפיכך אם תפס כדי דמיו מרבו ראשון כדי לצאת בהן מיד המומר אין מוציאין מידו.

ו המוכר עבדו לחוצה לארץ יצא בן חורין וכופין את רבו השני לכתוב לו גט שחרור ואבדו הדמים ומפני מה קנסו כאן הלוקח לבדו שאילו לא לקח זה לא יצא העבד לחוצה לארץ המוכר עבדו לסוריא ואפילו לעכו כמוכר לחוצה לארץ.

ז בן בבל שנשא אשה בארץ ישראל ודעתו לחזור והכניסה לו אשתו עבדים ושפחות הרי אלו ספק אם הם כמי שמכרה אותם לחוצה לארץ הואיל ויש לו הפירות או אינן כמכורין לו שהרי הגוף שלה.

ח עבד שיצא אחר רבו לסוריא ומכרו שם אבד את זכותו בד"א כשיצא רבו על מנת שלא לחזור לארץ ישראל אבל אם דעת רבו לחזור ויצא אחריו ומכרו שם יצא לחירות וכופין את הלוקח לשחררו.

ט עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלוהו לשם רצה האדון לצאת לחוצה לארץ אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה ודין זה בכל זמן אפילו בזמן הזה שהארץ ביד עכו"ם.

י עבד שברח מחוצה לארץ אין מחזירין לו לעבדות ועליו נאמר לא תסגיר עבד אל אדונו ואומר לרבו שיכתוב לא גט שחרור ויכתוב לו שטר חוב בדמיו עד שתשיג ידו ויתן לו ואם לא רצה האדון לשחררו מפקיעין ב"ד שיעבדו מעליו וילך לו.

יא עבד זה שברח לארץ הרי הוא גר צדק והוסיף לו הכתוב אזהרה אחרת למי שמאנה אותו מפני שהוא שפל רוח יותר מן הגר וצוה עליו הכתוב שנאמר עמך ישב בקרבך באחד שעריך בטוב לו לא תוננו זו אף הונית דברים נמצאת למד שהמאנה את הגר הזה עובר בשלשה לאוין משום ולא תוננו איש את עמיתו ומשום וגר לא תונה ומשום לא תוננו וכן עובר משום ולא תלחצנו כמו שביארנו בענין הונית.

רמב"ם

יב הקונה עבד מן העכו"ם סתם ולא רצה למול ולקבל מצות העבדים מגלגלין עמו כל שנים עשר חדש ואם לא רצה חוזר ומוכרו לעכו"ם או לחוצה לארץ ואם התנה העבד עליו תחלה שלא ימול ה"ז מותר לקיימו כל זמן שירצה בגיותו ומוכרו לעכו"ם או לח"ל וכן עבד שמל וטבל לשם עבדות ואח"כ הפיל עצמו לגייסות ואין רבו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני אומות העולם הרי זה מותר לו ליטול דמיו מן העכו"ם וכותב ומעלה בערכאות של עכו"ם מפני שהוא כמציל מידם.

יג המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור ואם מת האדון שהפקירו היורש כותב לו גט שחרור.

יד עבד שברח מבית האסורין אם נתייאש ממנו רבו יצא לחירות וכופין את רבו וכותב לו גט שחרור.

טו עבד שנשבה אם נתייאש ממנו רבו ראשון כל הפודה אותו לשם עבד ישתעבד בו והרי הוא שלו ואם פדהו לשם בן חורין הרי זה בן חורין ואם לא נתייאש ממנו רבו ראשון הפודה אותו לשם עבד נוטל פדיונו מרבו וחוזר לרבו ואם פדהו לשם ב"ח חוזר לרבו הראשון בלא כלום.

טז עבד שעשאו רבו אפותיקי לבעל חובו ושחררו הרי זה משוחרר וכופין את בעל חובו לשחררו גם זה מפני תיקון העולם שלא יפגע בו לאחר זמן ויאמר לו עבדי אתה.

יז עבד שהשיאו רבו בת חורין או שהניח לו רבו תפילין בראשו או שאמר לו רבו לקרות שלשה פסוקין בספר תורה בפני צבור וכן כל כיוצא באלו הדברים שאינו חייב בהן אלא בן חורין יצא לחירות וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור וכן אם נדר נדר שכופין עליו את העבדים כמו שביארנו בנדרים ואמר לו רבו מופר לך יצא לחירות שכיון שלא כפה אותו במקום שיש לו לכפותו גילה דעתו שהפקיע שעבודו מכאן אני אומר שהמשחרר עבדו בכל לשון והוציא דברים מפיו שמשמען שלא נשאר לו עליו שעבוד כלל ושגמר בלבו לדבר זה שאינו יכול לחזור בו כופין אותו לכתוב לו גט שחרור אע"פ שעדיין לא כתב אבל אם לוח מעבדו או שעשהו אפוטרופוס או שהניח תפילין בפני רבו או שקרא שלשה פסוקים בבית הכנסת בפני רבו ולא מיחה בו לא יצא לחירות.

יח ואסור לאדם ללמד את עבדו תורה ואם למדו לא יצא לחירות.

יט הלוקח עבד מן העכו"ם וקדם העבד וטבל בפני רבו לשם בן חורין יצא לחירות שלא בפני רבו צריך לפרש לפיכך צריך רבו לתקפו במים.

כ ישראל שתקף עכו"ם קטן או מצא תינוק עכו"ם והטבילו לשם גר הרי זה גר לשם עבד הרי זה עבד לשם בן חורין הרי זה בן חורין.

כא גר שקדמו עבדיו ושפחותיו וטבלו לפניו קנו עצמן בני חורין.

הלכה פרק ט

א ישראל שבא על שפחה כנענית אף על פי שהיא שפחתו ה"ז הולד כנעני לכל דבר ונמכר ונקנה ומשתמשים בו לעולם כשאר העבדים.

ב אחד הקונה עבד כנעני מישראל או מן גר תושב או מן עכו"ם שהוא כבוש תחת ידינו או מאחד משאר האומות יש לו למכור את עצמו לישראל לעבד והרי הוא עבד כנעני לכל דבר וכן מוכר בניו ובנותיו שנא' מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם וכל אחד מאלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר

ג אחד מן האומות שבא על שפחה כנענית שלנו הרי הבן עבד כנעני שנאמר אשר הולידו בארצכם אבל העבד שלנו שבא על אחת מן האומות אין הבן עבד שנאמר אשר הולידו בארצכם ועבד אין לו יחס.

ד מלך עכו"ם שעשה מלחמה והביא שביה ומכרה וכן אם הרשה לכל מי שירצה שילך ויגנוב מאומה שהיא עושה עמו מלחמה שיביא וימכור לעצמו וכן אם היו דיניו שכל מי שלא יתן המס ימכר או מי שעשה כך וכך או לא יעשה ימכר הרי דיניו דין ועבד הנלקח בדינין אלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר.

ה עכו"ם שקנה עכו"ם לעבדות לא קנה גופו ואין לו בו אלא מעשה ידיו אעפ"כ אם מכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל.

רמב"ם

האשה קונה שפחות ואינה קונה עבדים אפילו קטנים מפני החשד ואם קנתה אותם ה"ז קנתה גופם כאיש ויראה לי שאינה אסורה לקנות אלא עבד בן ט' שנים ומתשע ולמעלה וכן אסור לאדם לשחרר עבד כנעני וכל המשחררו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו ואם שחררו משוחרר כמו שביארנו וכופין אותו לכתוב גט שחרור בכל הדרכים שביארנו ומותר לשחררו לדבר מצוה אפילו למצוה של דבריהם כגון שלא היו עשרה בבית הכנסת ה"ז משחרר עבדו ומשלים בו המנין וכן כל כיוצא בזה וכן שפחה שנוהגין בה העם מנהג הפקר והרי היא מכשול לחוטאים כופין את רבה ומשחררה כדי שתנשא ויסור המכשול וכן כל כיוצא בזה.

יכול הרב לומר לעבדו כנעני עשה עמי ואיני זנך אלא ילך וישאל על הפתחים ויתפרנס מן הצדקה שישראל מצווין להחיות העבדים שביניהם במה דברים אמורים בעבדיו שאין ב"ד נזקקין לגדולים לשמור ממונם ואם לא יאכיל לעבדיו וישקם כראוי הם יברחו או ימותו ואדם חס על ממון עצמו יתר מכל אדם אבל עבדים שהכניסה לו אשתו בתורת נכסי מלוג חייב במזונותיהן שעל מנת כן הכניס אותם שאם לא יזון אותם ימותו ויברחו והרי אינו חייב באחריותן.

מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך ואע"פ שהדין כך מדת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן הרי הוא אומר כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים לעבדות מסרן הכתוב לא לבושה ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהן אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי הלא בבטן עושני עשהו ויכוננו ברחם אחד ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בעכו"ם עובדי ע"ז אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא טובת התורה וצוה אותם בחקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו וכל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך.